

tendencijski totalizovane strukturalne krize» (str. 265).

U svojoj ukupnosti ove protivurečnosti postavljaju zahtev za bitno drugačijim načinom regulisanja odnosa u samoj bazi kapitalističkog društva, a u krajnjoj instanci — zahtev za samoupravljanjem.

U trećem delu — **Socijalizam-tokovi, osnovne protivurečnosti i perspektive daljeg razvoja** — razmatra se, pre svega, suština diktature proletarijata. Socijalistička revolucija preobraća u istorijski nove kvalitete socijalni smisao i karakter društvenih institucija, te insistira na kvalitativno novom socijalnom sadržaju demokratije i diktature, i realizuje ga. »Na toj osnovi diktaturu proletarijata i definišemo kao klasno-političku suštinu institucionalno (demokratijom) izražene i uobličene revolucionarne vlasti društvene većine (ili u njenom interesu), kao konzekventan i revolucionaran, protivurečan i složen proces nametanja onog klasnog interesa koji je... posve društven, koji tendira, razvijajući se, od nivoa oslobodilačkog za klasu ka nivou oslobodilačkog za društvo...« (str. 528).

U ovom delu značajno mesto zauzimaju teme: nacionalno pitanje, komunistički i radnički pokret, a takođe tematske celine: socijalizam i sloboda-kreativnost i kritika.

U četvrtom delu drugog toma: — **Razvoj marksističke teorije i prakse samoupravljanja u jugoslovenskom društvu** — dat je prvi put iscrpno i na celovit način razvoj marksističke teorije i prakse samoupravljanja u jugoslovenskom socijalističkom društvu. Izložena je, na revolucionarno-istorijskom pokretu radničke klase zasnovana analitičko-sintetička marksistička misao i iskustvo samoupravljanja u Jugoslaviji, kao osnovnog produkcionog odnosa i društvenog sistema.

Centralna institucija samoupravljanja, kao osnovnog produkcionog odnosa, jeste društvena svojina. Klasični marksizma su analizom sadržaja i oblika razvika produkcionih odnosa u ranijim, a naročito u kapitalističkoj društveno-ekonomskoj formaciji postavili naučni koncept na kojem se temelji razvojna etapa društvene svojine. Prema ovom konceptu društvena svojina socijalističkog tipa, pa i društvena svojina u Jugoslaviji predstavlja, »dakle, niži, nerazvijeniji tip svojinskog odnosa, gde je odnos pojedinca, odnosno grupe, organizacije rada i šire, društvenih slojeva i klasa, prema društvenim sredstvima isključivo vezan za odgovarajući rad i radne doprinose. Jednakost ljudi se ostvaruje kroz jednakost njihovih radova i kroz razmenu jednakih radova... Ipak je, istorijski posmatrano, društvena svojina socijalističkog tipa ogroman korak napred u razvoju društva, jer, prvo, isključuje klasnu eksploataciju i, drugo, isključuje monopol privatne svojine nad prirodnim uslovima i proizvodnim snagama kao osnovu ma kakvog grupnog, klasnog ili pojedinačnog prisvajanja« (str. 58—9).

Samoupravljanje, kao društveni odnos, »pretpostavlja i traži smanjenje državne vlasti i njenu »preraspodelu« na više samostalnih i uzajamno povezanih državno-društvenih centara odlučivanja, a time i njenu transformaciju«.

Posebno su u (četvrtom) delu obrađeni prirodna nacionalizma i nacionalnog pitanja u Jugoslaviji, razvojne tendencije i perspektive strukturalnih promena jugoslovenskog društva, klasični karakter samoupravljanja, suština i način ostvarenja vodeće uloge Saveza komunista Jugoslavije.

Ovo kolektivno delo istaknutih jugoslovenskih marksista prozeto je kritičkim duhom marksističke teorije osvedočene u praksi. Na taj način su izbegnute i »nehotične« apologije i doktrinarstvo, »ukoliko se o istom — kako je napomenuo redaktor ovog dela prof. dr Predrag Radenović — »ne govori samo u onoj meri u kojoj se sam život posmatra u procesu društvene prakse«.

Po načinu i nivou obrade i izlaganja grada, ova knjiga, uzeta kao celina, predstavlja novost i popunjava prazninu u našoj mark-

sističkoj teoriji samoupravljanja, ukazujući, istovremeno, na neophodnost publikovanja novih sistemskih radova o samoupravljanju.

Selektivna bibliografija, predmetni registar i registar imena čine kompletnijim ovo delo o kojem će se, treba očekivati, svakako još govoriti.

ADAM PUSLOJIĆ: »BEKSTVO U DAKTILOGRAFSKI VEZ«
»Grafos«, Beograd 1977.

Piše: Miljurko Vukadinović

S novom pesničkom knjigom Adama Puslojića započemo osobeniji i neposredniji dijalog. Namera nam je da otkrijemo nekoliko polazišnih tačaka za čitanje ovog pesničkog štiva koje nam dolazi posle desetogodišnjeg stvaralačkog prisustva (»Postoji zemlja«, »Vidici«, 1967) ovog pesnika.

Dovođenje prethodnog stvaralaštva u vezi s autorovom novom knjigom može biti jedno od polazišta, tim pre što između **Religije psa** »Prosveta«, 1975 i **Bekstva** vidimo neke dotirane momente. Naime, stiče se utisak da i ovde Negleduš progovara. Ispovednost negledušovskog tipa vidnije se manifestuje u tonu većeg broja pesama. I ovde se javlja draga koja ima oči »velike kao pola ponora«, koja je (možda) »devojka iz susedstva«, kojoj on prilazi »bez pomisli na ljubavnu jezu«, ali zbog pomisli na nju je »izgubio pola litre krvi«. Nju »krasi« i jednostavnost — jednostavnija je »od bogova«. Toliko o Njoj. On je ovde onaj koji u **Religiji psa**, kad spava, »spava tvrdo / s glavom na sekiri« (**Iskušenje IV**); kad koristi makaze, koristi ih »da odseče sebe od noktiju« (**Iskušenje VII**). Shodno tome u **Bekstvu**, već u uvodnoj pesmi **Povratka** čitamo: »Makazama oslobađam i ruke i noge«, a u pesmi **Koračati** stoji: »Makaze su sasvim stale. Popravljam ih udarcima o sopstvenu glavu.«

Zatim, čini se karakteristično za oba štiva da pesnik gradi »mit o sebi«. Tako sva događanja, bez obzira u kojem se licu iskazivala, poseduju prvo — **ja lice**. To je čitljivo i u frekventnosti glagolskih vremena; za Puslojića postoji, pre svega, vreme sadašnje. Međutim, taj element ostvaren je ne samo na sintaksičko-morfološkom (gramatičkom) planu, već i na značenjskom. Pesnik uz znan napor, nastoji da iz ovog (svog) vremena o sebi govori. Poseban rezultat ove knjige je da se ovovremenost (is)kazuje bez većeg nasilja i zaglušnosti jezičke i pojmovne, onih reči i onih pojmova koji karakterišu ovo **sad** i ovo **ovde**. (Misli se na jezički materijal tipa: lift, žilet, autobus...).

Bodlerov stih »Svakog dana mi silazimo u pakao za korak«, kazan na ulasku u štivo, može biti vrlo uputan, naročito prilikom »čitanja značenjske ravnici«, jer govori o stalnosti silaska u pakao, koja, onim »za korak«, svedoči o teškoći napredovanja u paklu. Puslojić je svoj doživljaj smestio u tu **paklenu svakodnevnost** koju prate lomovi unutar svesti. Još jedan atribut određuje tu svakodnevnost — tmuran. Time se bliže određuje ceo rukopis, stoga što je pesnički subjekt (onaj koji tvori »mit o sebi«) u neprijateljstvu sa svetom (osvedočenje eksplicitno kazano u završnim stihovima pesme **Točak**) i, mnogo više, sa samim sobom. Stoga je od početka do kraja sečivo unutra okrenuto. Stoga i izjednačenost sa žrtvom.

Ako je verovati pesniku, on piše »jednom podosta neuspelom/kombinacijom olovke, duše i uda« (pesma **Bekstvo**...). U našem razmatranju to može biti još jedan ključ za razmatranje ove pesničke knjige. Naime, ako pod **olovkom** podrazumevamo tehniku, veštinu pisanja, pod **dušom** specifičan ton ispovedanja intimističkog — ljubavnog karaktera, **ud** će biti metafora za jezičku energiju — u čitanje ćemo ući s momentima koji ga omogućavaju. Tako se igra čitanja i igra razumevanja stiču i susću u istom prostoru. U svetlosti ovih elemenata (olovka-duša-ud) iznova ćemo prići ovoj knjizi.

Što se tiče prvog elementa (pesničke tehnike) karakteristična je sklonost pesnika ka eksperimentu. Mnogi razgovori prestaju konstatovanjem da je Adam Puslojić moderan pesnik, verovatno u smislu hrabrosti za upuštanja u manje izvesna pesnička nagoveštavanja. Međutim, bez namere da se ta modernost bliže definiše ili ilustruje odgovarajućim primerom. Modernost u Puslojića mi tražimo na planu jezičke realizacije i organizacije jezičkih jedinica, ili na planu značenjske realizovanosti tih jedinica. U tom smislu vrlo su ilustrativne pesme: »**Povrtak, Brana utroba, Biti, Samo je smrt posvuda...**«, **Ivandanski dani**, a posebno i pre svih pesma **Kraj jezera, trkalšte**.

Drugi element — duša, osvedočen kao ton intimne ispovednosti, ostvarljiv je u vezi s **Religijom psa**, posebno s krugovima pesama **7 stepeništa** i **Negleduš**. Razume se da je to lirsko senčenje samo sastavni deo modernog pesničkog pisma, jedan njegov segment, ali ne i zanemarljiv.

U pogledu potencijalnosti jezičke energije, može se s pravom reći da Puslojić retko kad iscrpljuje i do kraja (svrsishodno) troši onaj optimum jezičke energije koji uspeva da dovede u pesmu. Otud je lako moguće da kretanje u pravcu jezičke redukcije nije uvek najbolji i jedini put. To pokazuju i pesme **Samo je smrt posvuda...** i **Buđenje svetog Augustina Ujevica...**

U zaključku ovih razmišljanja o Puslojiću pevanju i mišljenju autor, umesto ocene, otvara sumnju u ispravnost svojih polazišnih tačaka.

Stojan Bogdanović: »BIG BEN«, Književna omladina Srbije, 1977.

Piše: Momčilo Paraušić

Pesnički tekstovi Stojana Bogdanovića, imaju izvesna obeležja složenosti među kojima su najzapaženija pesnikova nastojanja da iskusa poetski afinitet misaono-jezičkih celina prevashodno logičke prirode.

Ova poezija, realizovana u simbolima i slikama koji su u sukobu s navikama i uverenjima, ima pretpostavke u logičkoj legalizaciji paradoksa, tj. dijalektičkom prihvatanju principa ekvivalencije afirmacije i negacije.

Tlo za paradoks je dodir nužnosti i slučajaja, jave i sna, ja i ne-ja, prirode i tehnike. U pesničkoj viziji on se manifestuje kao nagoveštaj objektivne polovičnosti, iracionalnosti i surrogata vrednosti, dakle, kao umetnički ekvivalent protivrečnog statusa egzistencije. Od njega potiče idejna složenost pesme, da bi se, oslobodajući dramsku snagu i lepotu, razvio kao arhitektonika lirske radnje. A posedujući emocionalnu vrednost, on se pokazuje pogodnim za izražavanje nekih psiholoških stanja. Ta logika fikcija poetski se razvija i kroz ceremonijalne oblike izražavanja, konvencionalne istine i eufemističke izraze, koji se drže isključivo na emocionalnim efektima.

Jedan sadržaj-prekoračenje subjektiviteta-formiran je mešanjem vremena, asocijacija i slojeva iskustva u okviru originalno i živo zamišljene fabule, koja je u funkciji postizanja dramske snage i lirske uverljivosti izraza. Ova višesmislenost postiže se i stvaranjem polivalentnih veza među stihovima, prelomom koji omogućavaju dvosmerno kretanje smisla. Iz ovih središta značenja divergiraju logičke i lirske vrednosti.

Bogdanović paradoks nalazi analitičkim poniranjem u jezik. Razbijajući jedinice značenja, on stvara kratke spojeve verbalnog kvaliteta. Ono što Milutin Petrović postiže između reči (istraživanje logike zarez), Bogdanović ostvaruje u samoj reči na mestu stapanja dva značenja. On u reč stavlja vreme (u obliku crte ili velikog slova) i odmorena značenja vezuje u okviru šire celine. Tu se otvara novo polje umnožavanja smisla: oslobađanje snopova asocijacija, razvijanje